

UOT 37.

Almaz Hacıbaba qızı Əhmədova
*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
baş müəllim*

UŞAQLARIN ŞƏXSİYYƏT KİMİ FORMALAŞMASINDA YENİ TƏLİM TEKNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Алмаз Гаджибаба гызы Ахмедова
*старший преподаватель
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета*

ЗНАЧИМОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЫХ ОБУЧАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

Almaz Qajibaba Ahmadova
senior teacher at Azerbaijan State Pedagogical University,

THE IMPORTANCE OF USING NEW LEARNING TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF CHILDREN'S PERSONALITY

Xülasə. Məqalədə yeni təlim texnologiyasının biliklərin mənimsənilməsi, insan və texniki resurslar, onların qarşılıqlı təsiri nəzərə alınmaqla təhsildə daha effektiv nəticələrə nail olmaq üçün tətbiq edilən sistematik planlaşdırma, fəaliyyət və qiymətləndirmə metodları olduğu göstərilir. Bu baxımdan yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi tərbiyəçi-müəllimdən ilk növbədə yaradıcılıq, novatorluq tələb edir, çünki təlim texnologiyalarına əsaslanan məşğələ tərbiyəçidən böyük zəhmət tələb edir.

Açar sözlər: məktəbəqədər dövr, yeni təlim texnologiyaları, pedaqoji proses, uşaq şəxsiyyəti, əməkdaşlıq

Резюме. В статье показано, что новая обучающая технология представляет собой систематическое планирование, методы деятельности и оценивания, используемые для достижения более эффективных результатов в образовании с учетом приобретения знаний, человеческих и технических ресурсов, их взаимодействия. С этой точки зрения применение новых технологий обучения требует, прежде всего, творчества и новаторства от педагога.

Ключевые слова: дошкольный период, новые технологии обучения, педагогический процесс, личность ребенка, сотрудничество

Summary. The article shows that the new learning technology is a systematic planning, action and assessment methods used to achieve more effective results in education, taking into account the acquisition of knowledge, human and technical resources, their interaction. From this point of view, the application of new learning technologies requires, first of all, creativity and innovation from the educator, because training based on learning technologies requires a lot of effort from the educator.

Key words: preschool period, new learning technologies, pedagogical process, person child, cooperation

Şəxsiyyətin formalaşmasında məktəbəqədər uşaqlıq dövrünün rolu böyükdür. Bu dövrün xüsusiyyətləri inkişafın sonrakı mərhələlərindən fərqlənir. Hər hansı xüsusi bilik, bacarıq, vərdişlərin əldə edilməsi və müxtəlif növ fəaliyyətin mənimsənilməsinin əsası məhz bu dövrdən başlayır və uşağın ümumi inkişafını təmin edir.

Professor Y. Kərimov insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında onun fəallığının mühüm rol oynadığını qeyd edərək şəxsiyyət adlanan mürəkkəb bütövdə üç əsas cəhəti fərqləndirməyin mümkünliyünü göstərir:

1) Fəallıq idraka, ətraf aləmdəki dəyişikliyə, insanın şəxsi təbiətinin dəyişməsinə, psixi həyat

tərzində baş verənlərin təshihinə (özünütərbiyəyə) yönəlmiş çoxtərəfli fəaliyyətdə özünü göstərir.

2) Şəxsiyyətin imkanları, onun fəaliyyətinin müvəffəqiyyətlərinin psixoloji şərtlərini (xüsusilə qabiliyyəti) əhatə edir.

3) Şəxsiyyətin davranış üslubu psixoloji xüsusiyyətləri (temperament və xarakter) əhatə edir. Fəallıq ətraf ələmlə qarşılıqlı fəaliyyət prosesində meydana çıxır [3].

Məktəbəqədər dövrün xüsusiyyətləri inkişafın sonrakı mərhələlərindən fərqlənir. Hər hansı xüsusi bilik, bacarıq, vərdişlərin əldə edilməsi və müxtəlif növ fəaliyyətin mənimsənilməsinin əsası məhz bu dövrdən başlayır və uşağın ümumi inkişafını təmin edir. Uşaqların idrak fəaliyyətinin gücləndirilməsi probleminin mahiyyətinə gəldikdə isə bu, uşaqların təlim prosesində bütün zehni qüvvələrini aktivliklə işlətməsini, təlim prosesində müstəqil hərəkət etməyə çalışmasını, səy göstərməsini tələb edən mühüm didaktik prinsipdir. Məhz buna görə də məşğələyə verilən tələbin yerinə yetirilməsi həm təlim metodlarının səmərəli tətbiqi, məzmunu və qrupa görə düzgün seçilməsini, həm məşğələlərarası əlaqəni, xüsusilə uşaqların müstəqil fəaliyyətini təşkil etmək və s. yolu ilə həyata keçirilə bilər.

Yeni təlim texnologiyalarından istifadə olunarkən tərbiyəçi-müəllim və uşaqların qarşılıqlı fəaliyyəti ilə bir və ya bir neçə təlim-tərbiyə işi həyata keçirilir ki, bu da tərbiyəçi- müəllimin texnoloji cəhətdən işləyib hazırlamış olduğu metodlar, priyomlar sistemi və tərbiyə metodları ilə reallaşır.

Yeni təlim texnologiyalarından istifadə olunan məşğələlər tədqiqat prosesinin mərhələlərini xatırladır. Tədqiqat təlim prosesinin mərkəzində dayanır. Bu məşğələlərdə yeni məlumatlar tədqiqat nəticəsində əldə edilir və məşğələnin sonunda uşaqların özləri vasitəsilə meydana çıxır. Tətbiqetmə mərhələsi yaradıcı xarakter daşıyır və uşaqların fəallığı ilə həyata keçirilir. Məşğələnin bütün mərhələlərində tərbiyəçi bələdçi kimi çıxış etsə də, bu mərhələlərin hamısını, ümumiyyətlə, təlim prosesini elə qurur ki, burada sanki hər şeyi uşaqlar özləri həll edirlər. Tərbiyəçinin pedaqoji ustalığı, uşaqlarla ünsiyyəti, məşğələnin bütün mərhələləri arasında əlaqənin yaradılması və bütün bunlarla bərabər uşaqların idrak fəaliyyətinin idarə edilməsi məhz tərbiyəçinin səriştəliliyindən asılıdır. Əks

halda məşğələdə yaradılan fəallıq da, uşaqların fəaliyyəti də səmərəsiz olacaqdır.

Pedaqoji ünsiyyət təlim-tərbiyə prosesinin təsirli vasitələrindən biri olub uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm yer tutur. “Müəllim-şagird cütlüyündə ünsiyyətin istənilən növü situasiyadan asılı olmayaraq tərbiyəvi xarakter daşıyır”[7].

Məşğələ elə bir mürəkkəb prosesdir ki, burada həyata keçirilən təlim birbaşa idrak prosesləri ilə əlaqələnir və onun inkişafını şərtləndirir. Lakin bunlar özbaşına yaranmır. Bu zaman tərbiyəçinin idarəçiliyi, təlim prosesini idarə edə bilməsi xüsusi rol oynayır. Burada tərbiyəçinin peşə bacarıqları, xüsusən kommunikativ və təşkilatçılıq bacarıqları onun köməyinə gəlir.

Uşaqların idrakı və onun inkişaf etdirilməsi istiqamətində tərbiyəçinin etdiyi pedaqoji təsirlər bilavasitə təlim prosesində bir sıra qaydaların gözlənilməsini nəzərdə tutur. Bunlar, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Təlim prosesində uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq.
2. Təlim prosesini uşaqların gücü çatan çətinlik səviyyəsində qurmaq.
3. Məşğələni “tərbiyəçi-uşaq” əməkdaşlığına əsaslanmaqla aparmaq.
4. Məşğələdə vaxt itkisinə yol verməmək.
5. Cütlərlə və qruplarla iş zamanı bütün uşaqların fəal işləməsinə nail olmaq.
6. Məşğələdə uşaqların sərbəst fikir söyləmələrinə şərait yaratmaq və s.

Hazırda məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tətbiq olunan bir çox yeni təlim metodları tərbiyəçidən böyük yaradıcılıq axtarışları tələb edir. Bunlar Bibo, klaster, karusel, Venn diaqramı, süjetli-rollu oyunlar, tap-tapmaca, müzakirə, və s. ibarət olub, tərbiyəçi və uşaqların qarşılıqlı əlaqəsini, işgüzar ünsiyyətini təmin edən təlim metodları kimi mühüm yer tutur.

Yeni təlim texnologiyalarından istifadə tərbiyəçinin bələdçiliyi ilə uşaqların təlim prosesində bilikləri müstəqil olaraq əldə etmələrinə və dərk etmələrinə geniş şərait yaradır. Tərbiyəçilər bu prosesdə qarşıya qoyulmuş problemin həllinə istiqamət verir, uşaqları sərbəst düşünməyə, axtarıb tapmağa sövq edir. Uşaqların özləri yaradıcı axtarışa qoşulurlar və bu da onlarda təlim motivlərinin güclənməsinə, öyrənməyə, öz qüvvə və bacarıqlarına inamı artırır, təlim keyfiyyətinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Təlim prosesinin belə təşkili və aparılması uşaqları təlim prosesinin obyektinə olmaqdan çıxararaq ikinci bir tərəfə – subyektə çevirir, onları tədqiqatçılığa istiqamətləndirir. Belə məşğələlərdə tərbiyəçi az, uşaqlar isə çox işləyirlər. Tərbiyəçinin əsas vəzifəsi uşaqlara yardımçı olmaqdan, təlim prosesində onların fəaliyyətini istiqamətləndirməkdən, uşaqlarda yaradıcı axtarışa həvəs oyatmaqdan ibarət olur. Belə məşğələlərdə yaradıcı fəallıq, canlı müzakirə, müstəqil iş, qarşılıqlı əməkdaşlıq, qrup daxili və qruplararası münasibətlərin dinamik inkişafı özünü göstərir. Məşğələnin bu cür təşkili, həmçinin tərbiyəçini də yaradıcı fəaliyyətə, yeni-yeni axtarışlara sövq edir və istiqamətləndirir. Bu gün təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyini yüksəltmək, onların tərbiyəedici və inkişafetdirici rolunu artırmaq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan məşğələlərdə hər bir mövzunun mənimsənilməsi onun motivasiyasından çox asılıdır. Məşğələlərdə motivasiyanın qurulmasında məqsəd, əvvəla, uşaqları bilavasitə yaradıcı axtarışlara cəlb etməkdən, ikincisi, uşaqlarda müstəqil axtarıçılıq, tədqiqatçılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməkdən ibarətdir.

Məşğələlər tərbiyəçi tərəfindən təşkil edilir. Məşğələ formaca müxtəlif, məzmunca maraqlı olmalıdır. Praktiki fəaliyyət, oyun təlimdə başlıca stimulaşdırıcıdır. Nəticədə uşaqda hərəkətlilik, əqlin çevikliyi inkişaf edir, təfəkkür prosesi formalaşır, yeni tədris situasiyasında ünsiyyət təlimi baş verir.

K.D. Uşinski [5] deyirdi ki, uşaqda təbiətən ruhi tənəbbüllük olmur, o, müstəqil fəaliyyəti sevir, hər şeyi özü etmək, özü tapmaq istəyir. Uşaqları əqli fəaliyyətə hazırlamaq üçün onları düşünməyə, fikirləşməyə, axtarıb tapmağa alışdırmaq lazımdır.

Bu gün məşğələdə aşağıdakıların nəzərə alınması məqsəddə müvafiqdir:

- uşaqların sağlamlığı və fiziki inkişafının vəziyyəti;
- tədris fəaliyyətinin zəruri komponenti olan idrak fəallığının inkişaf səviyyəsi;
- uşaqların əqli və mənəvi qabiliyyəti;
- şəxsiyyət və əqli inkişaf istiqaməti kimi onların yaradıcı təxəyyülünün formalaşdırılması;
- kommunikativ bacarığın – yaşlılarla ünsiyyət bacarığının inkişafı.

Məktəbəqədər və kiçik məktəb yaşları, D.B. Elkoninin [6, s. 74] dediyinə görə, insanın inkişafının “uşaqlıq” adlanan qərinəsidir. Məktəbəqədər dövr uşağı kiçik məktəb yaşına keçməyə hazırlayır. Məktəbəqədər və kiçik məktəb yaşlı uşaqların psixologiyası bir çox ümumi cəhətlərə malikdir:

- yaşlıların nüfuzuna etibarlı tabelilik;
- hər hansı yeniliyi qavramağın yüksəkliyi;
- nə ilə qarşılaşarsa, sadələşmə oyun münasibəti;
- ətraf aləmin obrazlı (obrazlı yaddaş, obrazlı təfəkkür) şəkildə dərk olunması.

Məktəbəqədər və kiçik məktəb yaşlı uşaqların hər şeyi bilmək həvəsi, idraki fəallıq, uşaqların bədii-estetik inkişafı da bu məqsədə xidmət edir və qarşıya qoyulan vəzifələri aşağıdakı kimi formalaşdırmaq mümkündür:

- uşaqların intellektual qabiliyyətini formalaşdırmaq;
- şəxsiyyətin formalaşmasını təmin edən milli-mənəvi dəyərləri tərbiyə etmək;
- uşaqlarda mahnıya, rəqsə maraq və qabiliyyətin özünü göstərməsi;
- uşaqların bədii yaradıcılıq fəallığının formalaşması;
- uşağa hazır kompüter proqramı ilə işi öyrətmək.

Məşğələnin sonunda uşaqlar işləri təhlil edirlər. Onlar özlərinin, yoldaşlarının işini təhlil edir, müsbət və mənfi cəhətlərini müəyyənləşdirirlər. Fərdi işlər qiymətləndirilir. Qalib qrup alqışlanır, bayraq təqdim olunur.

Beləliklə, belə nəticə hasil olur ki, yeni təlim texnologiyası – biliklərin mənimsənilməsi, insan və texniki resurslar, onların qarşılıqlı təsiri nəzərə alınmaqla təhsildə daha effektiv nəticələrə nail olmaq üçün tətbiq edilən sistematiq planlaşdırma, fəaliyyət və qiymətləndirmə metodlarıdır.

Beləliklə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təlim-tərbiyə prosesinin düzgün təşkili uşaqların məktəbə hazırlıq səviyyəsini yüksəldir. Bu baxımdan yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi tərbiyəçi-müəllimdən, ilk növbədə, yaradıcılıq, novatorluq tələb edir. Bunun üçün qabaqcıl iş təcrübəsini bilmək, ondan istifadə etmək kifayət deyil. Belə ki, tərbiyəçi-müəllim öz üzərində ciddi işləməli, nəzəri hazırlığını artırmalı, metodiki ədəbiyyatı müntəzəm izləməli və hər məşğələyə xüsusi hazırlıq görməlidir, çünki

təlim texnologiyalarına əsaslanan məşğələ tərbiyəçidən böyük zəhmət tələb edir.

Müşahidələr göstərir ki, tərbiyəçi mövzusunun praktik əhəmiyyətini nə qədər geniş açarsa, onun müasir problemlərlə əlaqəsini hərtərəfli təhlil edərsə, öyrənməyə maraqlı əhəmiyyətli də-rəcədə artar.

İdraki marağın stimullaşdırılmasının güclü vasitəsi təlim prosesində idraki inkişaf etdirən oyunlardır. Lakin təlim prosesində yalnız marağı əsas götürmək olmaz. Eyni zamanda, uşağın iradəsi, məsuliyyət hissi də formalaşdırılır. Heç bir məsləhət, nəsihət və hədə-qorxu həqiqi öyrənmə motivlərini yaratmır. Yalnız inandırma və arqumentlərin çatdırılması ilə buna nail olmaq olar.

Deməli, şəxsiyyətin tam inkişafını təmin etmək məqsədilə yeni təlim texnologiyalarından istifadə olunması vacib olduğu üçün inkişafetdirici təlimin təmin olunması vacibdir. İnkişafetdirici təlim öz məqsəd və vəzifələrinə, iştirakçıların (öyrədən və öyrənilərin) fəaliyyətinin xarakterinə görə ənənəvi təlim texnologiyalardan prinsipial surətdə fərqlənir. Belə ki, inkişafetdirici təlim məşğələsində məqsəd sadəcə nəzərdə tutulan fikri, mövzunu aydın izah edib uşağı ba-

şa salmaqdan ibarət deyil. Əslində həmin mə-nimsəmə uşağın anatomik fizioloji və psixoloji imkanını daxilində olan mənimləmədir, uşağın öz inkişafıdır. İnkişafetdirici təlim nəzəriyyədə və təcrübədə uşaqların potensial imkanlarından istifadə etməklə fiziki, idraki və əxlaqi qabiliyyətlərinin inkişafına yönələn istiqamətdir.

Problemin aktuallığı. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan tərbiyəçi-müəllimlər uşağın simasında şəxsiyyət, fərdi bir insan görməli, emosional bacarığa malik olmalı, uşaq anatomiyası və psixologiyasını bilməli, uşaqların problemlərini başa düşməli, nitqində, psixi inkişafında pozuntu olan uşaqlarla işləməyi bacarmalıdırlar.

Problemin elmi yeniliyi. Tərbiyəçi-müəllimin başlıca vəzifəsi idraki fəaliyyəti aktivləşdirməkdir. Bunun müvəffəqiyyətli həlli üçün idraki maraqların inkişafı üçün yeni metodlar, uşaqların fəaliyyət motivlərini formalaşdıran müəyyən şərait yaradılmasıdır ki, fəaliyyət prosesinə maraqlı inkişaf etsin.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında yeni təlim texnologiyalarının rolu və əhəmiyyəti məsələlərinə məqalədə aydınlıq gətirilmişdir. Məqalədən tərbiyəçilər və valideynlərin istifadə etməsi mümkündür.

Ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə.Ə.(2008)Yeni pedaqoji texnologiyalar: Bəzi psixoloji və pedaqoji məsələlər.-Bakı: // Kuri-kulum, s.71-80.
2. Kərimov Y. Şəxsiyyətin tamlığı // ARTPI-nin Elmi əsərləri, 2010, № 4, s.20.
3. Mehrabov, A.O. Pedaqoji texnologiyalar / A.O. Mehrabov, Ə. Abbasov, Z. Zeynalov, R. Həsənov. – Bakı: Mütərcim, – 2006. – 372 s.
4. Uşinski, K.D. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. / K.D. Uşinski. – Bakı, – 1961. – s. 37.
5. Эльконин, Д.Б. Избранные психологические труды. / Д.Б.Эльконин. –М.: Педагогика, –1989, –554 с.
6. Грехнев В.С. Культура педагогического общения. – Москва: Просвещение, – 1990, – s. 11.

E-mail: ayten.az@mail.ru

Rəyçilər: ped.ü.elm.dok., dos. Ş.A. Baxışova,
ped.ü.fəl.dok., dos. S.M. Sadıqova

Redaksiyaya daxil olub: 26.05.2022